

Profesor Pavel Oliva, historik osudu své rodiny

V tomto roce se profesor Pavel Oliva, vůdčí osobnost československých a českých klasických studií, dožívá požehnaného věku 95 let (nar. 23. 11.1923). Jistě vhodná a milá příležitost připomenout a ocenit jeho bohatou vědeckou činnost, v níž se na mezinárodní úrovni věnoval mnoha oblastem antických dějin, jeho bohatou práci popularizační, kterou milovanou antiku přiblížil několika generacím čtenářů a u mnoha jistě i probudil zájem o ni, jeho bohatou a primárně záslužnou práci organizační, kterou na akademické i celospolečenské úrovni podpořil naše klasická studia a zajišťoval pro ně mezinárodní kontakty. Taková hodnocení jsme ovšem četli při řadě Olivových jubileí a nyní to dělat nechceme. Máme totiž možnost využít aktuální příležitosti, že Pavel Oliva publikoval *Osudy mé rodiny* (Praha, Arista 2017, 236 s.), knihu, která je nejen osobním sebráním vzpomínek, pamětí a reflexí, ale i výsledkem skutečně náročné heuristické práce, když autor čerpal informace nejen z rodinného archivu, ale i z dokumentů různých organizací (dokumenty, fotografie a různé další přílohy zaujímají zhruba třetinu rozsahu publikace!). Jako historik se tu Oliva projevuje systematickostí, schopností zorganizovat v podstatě velmi pestrý materiál, povětšinou striktním podzřeváním chronologie i snahou hodnotit společenské události a okolnosti s určitým odstupem; výklad je svěží, byť olivovsky střídavý, jeho konciznost spolu s neuvěřitelně dobrou pamětí profesora Olivu usvědčují z toho, že číslice u jeho věku je právě jen číslem a on je ve skutečnosti mnohem mladší.

Účel publikace, sepsat osudy své rodiny a tak zrekapitulovat i svůj vlastní život, je natolik zřejmý, že Oliva nemusel napsat žádnou „zasvěčující“ předmluvu a věnuje se rovnou svému tématu.

První část knihy je věnována předkům, asi desítkě rodin, jejichž příběhy se s osudy židovské rodiny Ohrensteinů (původní Olivovo jméno), pocházející ze Soutic u Zruče nad Sázavou, spojovaly, setkávaly a křížily, a tvořily tak Olivovo široké příbuzenstvo. A ovšem, všem společné bylo, že mnoho pří-

slušníků těchto rodin skončilo v transporthách a koncentračních táborech. P. Oliva může sledovat rodokmen a osudy těchto rodin od generace svých prarodičů a je evidentní, že se tyto osudy snaží zrekonstruovat nejen s upřímným respektem a pietou k památce předků a příbuzných, ale zvláště že tuto památku chce předat své současné rodině. Mimochodem, jistě nejen pro mne tu bylo novým zjištěním, že Oto a Jiří Ornestovi, významné postavy českého divadelnictví, a nadějný, předčasně zemřelý básník Jiří Orten patřili k Olivovu příbuzenstvu, neboť jejich jména jsou jen zvolenou kratší variantou jména Ohrenstein.

Další část (odtud je už Olivův text i autobiografií) věnuje Oliva svému dětství a ranému mládí prožitému na pražském Žižkově, vřelým vzpomínkám na oba rodiče, studiu na klasickém gymnáziu, kde se brzy posiluje jeho zájem o antiku; návštěvám divadel a kin; psaní básniček, které si podepisoval jako P. Oliva s vědomím symboliky tohoto stromu pro řeckou kulturu (Pallas Athéna, bohyně moudrosti); přiznání, že už tehdy byl vášnivý fanoušek Sparty (no, tedy!). Pořád má živé vzpomínky na pohřeb A. Jiráka, na T. G. Masaryka jedoucího na koni v čele průvodu na Václavském náměstí, na jeho pohřeb... Přiznávám, že při čtení Olivových zmínek o ulicích, kinech atd. v okolí jeho bydliště, jsem si vybavil své vlastní objevování pražské topografie na žižkovsko-vinohradském pomezí, když jsem (pravda, zhruba o 25 let později) začal studovat na filosofické fakultě. Tato část vzpomínek končí zřízením protektorátu.

Pak přichází nejtemnější období nejen Olivova života – protektorát, holocaust, tři a půl roku v koncentračních táborech. Tragédii svého příbuzenstva Pavel Oliva už vylíčil v útlé publikaci *Holocaust mé rodiny* (Praha, Arista 2009). Oliva si ve svém popisu „životních“ a pracovních podmínek v koncentracích snaží zachovat odstup, vyhýbá se emocím, pochopitelně, nevzpomíná se mu dobře. Kdo nezažil a čte o transporthách s tisícerými vězňů, z nichž přežil jeden, musí si uvědomit, jaké zlo tehdy postihlo tisíce a miliony nevinných lidí. Obludná ideologie zajišťující si dokonalou technologii a metodiku útlatku, dokonale pracující, a přece nevypočitatelná byrokracie, náhoda, štěstí či osud, když o životě a smrti rozhoduje, zda z „vysloveně zlého“ koncentráku se člověk dostane do „lepšího“, v Olivově případě ve sledu Terezín – Osvětim-Birkenau – Schwarzhede, odtud potom pochodem smrti znovu do Terezína, kde se Oliva 7. května 1945 dočkal svobody. Pavel Oliva měl štěstí a jako jeden z mála z širšího příbuzenstva přežil, přišel o oba rodiče i mladšího bratra. Jistěže, před řadu přeživších postaví takové štěstí otázku, proč oni ano a jiní ne, některé nejspíš přepadnou i nepatřičné výčitky svědomí. Celý další Olivův život je, myslím, dokladem toho, že si velmi závažně uvě-

domil své přežití jako dar, za který je třeba se odvděčit. Bylo třeba dostudovat, založit rodinu, věnovat se smysluplné práci, zachovat si úctu k životu, skromnost, čestnost, psychickou odolnost, vlastnosti, která tvrdá léta v Olivovi upevnila.

„Nový život“ přinesl už v r. 1945 a v dalších letech dynamické změny a životně významné události: P. Oliva uzavřel gymnaziální studium maturitou, zahájil studium na filosofické fakultě v kombinaci latina – řečtina (ukončení 1949), vstoupil stejně jako řada jeho vrstevníků s podobným osudem do KSČ. Ve snaze odlehčit svůj život od nedávných tragických prožitků přijímá nové jméno Oliva, kterým, jak jsme uvedli, už dříve podepisoval své básničky. V roce 1949 pak začala existence nové rodiny Olivových sňatkem s kamarádkou z gymnázia Věrkou Pávovou (1926–2015), pozdější významnou historičkou věnující se dějinám první československé republiky, s níž pak Pavel Oliva žil ve společném manželství šedesát pět let, v nichž si byli pevnou vzájemnou oporou. O tom, jak si tohoto okamžiku Oliva vážil, i o kvalitě vztahu svědčí jistě i svatební fotografie, zvolená pro obal knihy. Jako důsledný historik rodinného příběhu zařazuje Oliva i přehledné informace o rodině Pávových.

Po poměrně krátkém pedagogickém působení na Vysoké škole politických a hospodářských věd a na filosofické fakultě přešel Oliva v r. 1952 do Historického ústavu nově vzniklé Československé akademie věd, kde začíná jeho vědecké působení, v němž se „přeměňuje“ v historika starověku, aniž by ovšem přestal být klasickým filologem.

Vedle odborné působnosti se podílel na organizačním dění v akademii, v níž za nových společenských poměrů měli perspektivu především mladí badatelé. Oliva se stal časem členem-korespondentem, byl pověřen vedením vědeckého kolegia historie, měl významné funkce v Historickém ústavu, v některých komisích akademie. V akademické sféře historických a vůbec společenských věd zaujímal pozice, které bychom mohli označit jako vlivné, nikdy ale nepatřil k dogmatické linii vědy (nebo politiky), po nikom se „nesvezil“, a pokud jde o naše klasické disciplíny, jak už bylo naznačeno, působil jednoznačně v jejich prospěch. Omezení tohoto působení ovšem přišlo s Olivovým vyloučením z KSČ při prověrkách v akademii v r. 1970, kdy mu byla mj. zpětně dávana za vinu spoluzodpovědnost za tzv. „Černou knihu“, kterou vydal Historický ústav (kde byl Oliva zástupcem ředitele) v r. 1968 s titulem *Sedm pražských dnů*. O něco dříve v témže roce byla ze strany vyloučena i profesorka Olivová, pro niž to ovšem znamenalo nemožnost pokračovat v badatelské práci svého původního zaměření. Pavel Oliva časem přešel do tehdejšího Kabinetu řeckých, římských a latinských studií, mohl

nadále publikovat (antika nebyla tak ideologicky choulostivá) a díky jeho členství v mezinárodních vědeckých organizacích i jeho reprezentační funkci české vědy mu režim nemohl zcela bránit v zahraničních cestách, které se však realizovaly ve skromnějších poměrech.

Vědecké renomé, které si Oliva získal doma i v zahraničí, mu přineslo četná pozvání k zahraničním pobytům, k účastem na vědeckých konferencích, k členství ve výborech či komisích významných mezinárodních odborných společností. Oliva velmi často zmiňuje svá setkávání, případně i spolupráci s četnými badateli světového formátu (namátkou: G. Thomson, Viktor Ehrenberg, K. Kumaniecki, A. Momigliano, Moses I. Finley, A. R. Burn, ad.), uvádí mnoho zajímavých postřehů k životu na vědeckých ústavech a univerzitách v době, kdy o nich doma bylo velmi málo známo. Vzhledem k tomu, že na prof. Olivu bylo v zahraničí vždy nahlíženo jako na reprezentanta českých klasických studií, jsou jeho cesty zahraniční stejně jako vědecká a organizační práce doma přirozeně součástí dějin našich klasických studií a Olivovy vzpomínkové pasáže, byť subjektivní, mají pro tyto dějiny velký orientační význam jak vzhledem k událostem, tak vzhledem k chronologii. Uveďme ještě alespoň Olivův zásadní podíl na organizaci kongresů EIRENE v Brně 1966 a v Praze 1982, kdy se podařilo do Československa dostat řadu významných zahraničních účastníků; jeho působnost ve výboru Union académique internationale (UAI) a spolupráci na rozsáhlém a náročném mezinárodním projektu *Tabula Imperii Romani* (list M 33. *Castra Regina, Vindobona, Carnuntum* byl publikován v Praze 1986); jako místopředseda, později předseda (1984–2014) Jednoty klasických filologů zastupoval česká klasická studia v Mezinárodní federaci klasických studií (FIEC) a účastnil se jejich kongresů.

Pozornost věnovaná rodině (kterou v tomto časopisu jen zdánlivě reflektujeme méně) je přirozeně paralelní k pasážím věnovaným pracovním záležitostem, rodina je neoddělitelnou a nepominutelnou součástí Olivova života a narativní sepětí obou „témat“ (skoro bych řekl jejich integrace) je pochopitelné v knize, kde paměti (a v případě manželky Věrky i památka) jsou zdrojem informací a jejich zaznamenání cílem. Věrka byla jeho společnící i na četných služebních i turistických cestách, na které Oliva vzpomíná rád, často s uvedením překvapivě zapamatovaných detailů; mám dojem, že v podobných souvislostech někdy právě vzpomínky na Věru pomáhaly Olivovi vyvolat další vzpomínky. Ale už spoluautorství na publikaci o *Spartakovi* (1960) ukázalo, že oba historici mohli být i spolupracovníky. Jejich badatelské sféry se sblížily v době normalizace, když se prof. Olivova místo „politicky nebezpečným“ nejnovějším dějinám začala z nutnosti i ze zájmu věno-

vat dějinám sportu a her, kde samozřejmě antika byla bohatým východiskem námětů. Že si Pavel i Věra byli celoživotní vzájemnou oporou dokládá ostatně i fakt, že Oliva končí dějiny „osudu své rodiny“ právě úmrtím manželky. Postupně se ale i dcera Hanka a syn Ivan stávají stále častějšími účastníky Olivova výkladu, pomínuto není ani narození vnuček a jejich další život. Olivovy rodinné starosti i radosti jsou otevřeně přiznávány, události v rodině jsou popisovány nebo i vysvětlovány v kontextu aktuálních politických poměrů, vše působí velmi živě, sympaticky, neboť Oliva jako manžel, otec a dědeček dává hrdě najevo, že si rodiny váží a miluje ji, protože je jeho pevnou oporou. Oliva vzpomíná rád. Však především pro rodinu a z piety k předkům tuto rodinnou historii (a zároveň vlastně i autobiografii) s velkou péčí a zodpovědností napsal. A zřejmě je jediný, kdo to mohl kvalifikovaně udělat.

V závěru knihy Pavel Oliva píše, že „tuto svou poslední knihu věnuje památce své ženy Věrky“. Završuje-li tedy právě touto knihou své celoživotní dílo, pak onomu svému šťastnému osudu splatil vše měrou vrchovatou, nic nedluží ani nikomu jinému. Naopak my jemu jen znovu a znovu musíme děkovat za všechnu jeho práci, která obohacuje nás všechny. Přejeme mu, aby ještě dlouho mohl užívat zaslouženého odpočinku a aby mu přitom zdraví tělesné sloužilo tak dobře, jako mu slouží paměť a mysl.

Václav Marek (Praha)